

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 4. 2020. Issue 2.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem 782.

MJSS

МОНТЕНЕГРИН ЈОУРНАЛ ФОР СОЦИАЛ СЦИЕНСЕС

Volume 4. 2020. Issue 2. Podgorica, December 2020.

Publishing this issue of MJSS was supported by the Ministry of Science of
Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 200 copies

Volume 4. 2020. Issue 2. Podgorica, December 2020.

CONTENTS:

THE OLDEST STATES FORMATION ON THE TERRITORY OF MONTENEGRO
Zivko ANDRIJASEVIC ..... p. 115

CARTOGRAPHY IN HISTORY – HISTORY IN CARTOGRAPHY
Goran BAROVIC, Nenad PEROSEVIC ..... p. 139

CELEBRATION OF 400 YEARS FROM THE ESTABLISHMENT OF
CETINJE PRINTING HOUSE IN 1893
Jovan MUHADINOVIC ..... p. 151

GEOPOLITICS AND MIDDLE EAST: THE WORLD IN CHAOS
Mira SOROVIC ..... p. 163

REVIEWS:

BATTLE OF WARSAW 1920.
Mateusz MORAWIECKI ..... p. 181

COMPLETE SYNTHESIS OF THE CULTURAL HERITAGE OF MONTENEGRO
– Presentation of the book: Cultural Heritage of Montenegro
Nenad PEROSEVIC ..... p. 187

TO KILL A SULTAN – Presentation of the book: To Kill a Sultan – A
Transnational History of the Attempt on Abdülhamid II
Amer MASLO ..... p. 191

ANTI-CONTRIBUTION TO MONTENEGRIN SCIENCE – Presentation of
the book: Montenegrin Language and Nationalism
Novica VUJOVIC ..... p. 199

MONUMENT IN TIME – Presentation of the book: Portents of Freedom –
monuments of People's Liberation War in the Pljevlja region
Amel DURUTLIC ..... p. 211

IN MEMORIAM – Professor MIOMIR DAŠIĆ, PhD (1930–2020)
Marijan PREMOVIC ..... p. 215

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS ..... p. 221

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 200 primjeraka

Volume 4. 2020. Issue 2. Podgorica, Decembar 2020.

SADRŽAJ:

FORMIRANJE NAJSTARIJIH DRŽAVA NA PROSTORU CRNE GORE
Živko ANDRIJAŠEVIĆ ..... str. 115.

KARTOGRAFIJA U ISTORIJI – ISTORIJA U KARTOGRAFIJI
Goran BAROVIĆ, Nenad PEROŠEVIĆ ..... str. 139.

PROSLAVA 400 GODINA ŠTAMPARIJE NA CETINJU 1893. GODINE
Jovan MUHADINović ..... str. 151.

GEOPOLITIKA I BLISKI ISTOK: SVIJET U HAOSU
Mira ŠORović ..... str. 163.

PRIKAZI I OSVRTI:

VARŠAVSKA BITKA 1920.
Mateusz MORAWIECKI ..... str. 181.

CJELOVITA SINTEZA KULTURNOG NASLJEĐA CRNE GORE
– Prikaz knjige: Kulturno nasljeđe Crne Gore
Nenad PEROŠEVIĆ ..... str. 187.

UBITI SULTANA – Prikaz knjige: To Kill a Sultan – A Transnational History
of the Attempt on Abdülhamid II
Amer MASLO ..... str. 191.

CRNOGORSKOJ NAUCI ANTIDOPRINOS – Prikaz knjige: Crnogorski
jezik i nacionalizam
Novica VUJOVIĆ ..... str. 199.

SPOMENIK VREMENU – Prikaz knjige: Znamenja slobode – spomenici
NOR-a u pljevaljskom kraju
Amel DURUTLIĆ ..... str. 211.

IN MEMORIAM – PROF. DR MIOMIR DAŠIĆ (1930–2020)
Marijan PREMOVIĆ ..... str. 215.

UPUTSTVA ZA AUTORE ..... str. 223.

Original scientific articlePROSLAVA 400 GODINA
ŠTAMPARIJE NA CETINJU 1893. GODINEJovan MUHADINOVIC¹Money Museum Central Bank of Montenegro, Cetinje – Montenegro
e-mail: jovanpmuhadinovic@gmail.com**ABSTRACT:**

The article makes historical review on the occasion of celebrating anniversary 400 years from the establishment of the printing house in Cetinje, in Principality of Montenegro, during 1893. The jubilee, held by this occasion, was very important for cultural development of Montenegro. The celebration was not attended by guests only from Montenegro and the Balkans but also from other developed and politically influential European countries. With celebration of this event there was made an effort to show that Montenegro, besides its warrior, has also got cultural past which, by its significance falls out of the local frameworks and deserves its place in world history and heritage, since its printing house was one of the first ones in Europe and the world at the end of 15th century. Only few years after international recognition, Montenegro wanted, through this celebration, to show that besides its underdevelopment, caused with permanent fight for freedom, it has got cultural roots that are worth of civilized Europe. In this article are used authentic archival sources of the State Archive of Montenegro in Cetinje, from the fund of Ministry of Internal Affairs, as well as the relevant literature related to this topic.

KEY WORDS:

Montenegro; Crnojevici; printing house; Obod; Cetinje.

---

1 JOVAN MUHADINOVIC (1983, Cetinje). He works as a curator at the Museum of Money of the Central Bank of Montenegro in Cetinje. He graduated from the Department of History and Geography at the Faculty of Philosophy in Nikšić. He received his master's degree in 2018 at the University of Montenegro. He also enrolled in doctoral studies in 2019 at the Faculty of Philosophy, University of Montenegro.

SAŽETAK:

U tekstu je napravljen istorijski osvrt na obilježavanje jubileja, 400 godina štamparije na Cetinju u Knjaževini Crnoj Gori, 1893. godine. Jubilej koji je tom prilikom održan, bio je vrlo bitan za kulturni razvoj Crne Gore. Na proslavi su bili gosti ne samo iz Crne Gore i sa Balkana već i iz drugih veoma razvijenih i politički uticajnih zemalja Evrope. Obilježavanjem ovog događaja pokušalo se pokazati da Crna Gora, pored svoje ratničke, ima i kulturnu prošlost, koja po svom značaju izlazi iz lokalnih okvira i svoje mjesto zaslužuje u svjetskoj kulturnoj istoriji i baštini, time što je njena štamparija bila jedna od prvih u Evropi i svijetu krajem 15. vijeka. Obilježavanjem jubileja, crnogorska država, samo nekoliko godina nakon međunarodnog priznanja, htjela je pokazati da i pored svoje nerazvijenosti, uslovljene stalnom borbom za slobodu, ima kulturne korijene dostojne civilizovane Evrope. U radu su korišteni autentični arhivski izvori Državnog arhiva Crne Gore na Cetinju, iz Fonda Ministarstva unutrašnjih djela, kao i odgovarajuća literatura koja se bavi ovom temom.

Ključne riječi:

Crna Gora; Štamparija Crnojevića; Obod; Cetinje.

Krajem 15. vijeka štamparija predstavlja epohalno civilizacijsko dostignuće u Evropi. Prije štampanja knjiga, njihovo umnožavanje bilo je veoma skupo i dugotrajno, a sem toga prepisivane knjige bile su najčešće crkvenog karaktera. Štamparija će u Crnu Goru stići iz Venecije 1493. godine, svega nekoliko decenija nakon njenog otkrića. Osim toga što je ovo bila prva štamparija među Južnim Slovenima, ona će biti jedina državna štamparija u Evropi toga perioda. Njen kratkotrajan rad je bio obilježen teškim vremenom u kom je radila. Knjige u njoj odštampane, ostaće kao značajan trag, i svjedočiće da se u Crnoj Gori i u trenutku kad je bila ugrožena od strane turskih osvajača, u njoj mislilo i radilo na kulturi i opismenjavanju (Prekić, 2020).

O knjigama koje su izašle iz ove štamparije pisali su mnogi naučnici. Neki od njih, poput Janka Šafarika, koji je imao pred sobom u svom istraživanju i jednu stranicu iz Molitvenika – Trebnika, odštampanu u Crnojevića štampariji, tvrdio je da ovo nijesu prve knjige koje su tu odštampane. Povodom toga on je rekao:

*„Ja sam uvjeren, da su se još mnogo prije, no je izašao Oktoih i Psaltir,
štampale knjige na Cetinju ili u Mlecima,
jer u Psaltiru nekoliko puta nalaze se slova,
koja su se očigledno, prilično izlivala od upotrebe i k tome ona ista,
kojima je štampan Oktoih”*

(Rovinski, 1893).

Međutim, ove tvrdnje nijesu naučno utemeljene, pa se ne mogu uzeti kao dokaz da je na Cetinju i prije prve odštampane knjige Oktoiha, radila štamparija. Ovakva mišljenja nam govore koliko je značajan bio taj kulturni momenat krajem 15. vijeka. Podaci iz pogovora prve odštampane knjige u Crnoj Gori, Oktoiha Osmoglasnika, potvrđuju da je ova štamparija bila državna. U tom pogovoru je navedeno da je naredbu za izradu štamparije izdao Đurađ Crnojević, tadašnji gospodar Crne Gore. Posao oko rada na nabavci štamparije u Mlecima, vodio je monah Markarije, koji je učestvovao u izlivanju slova i njihovom slaganju. Neki autori smatrali su da je u toku štampanja knjiga, taj rad nadgledao i u njemu lično učestvovao crnogorski vladar (Rovinski, 1893).

Iako kratak, rad Crnojevića štamparije, podstaknuo je neke autore koji su

o njoj pisali, da smatraju da je ona dala podstrek, da se štampanje knjiga počne i nastavi i u drugim djelovima Balkanskog poluostrva, poslije nestanka Crne Gore (Rovinski, 1893). Neki štampari su van Crne Gore, koja je ubrzo izgubila nezavisnost, nastavili da se bave svojim zanatom. Takav je bio i Božidar Vuković, kao i njegovi potomci, sin Vićenco i unuk Dimitrije. Neka od izdanja koja su nastala više decenija nakon cetinjskog Oktoih (1493), kao što je mileševsko izdanje i Psaltir iz 1557. godine, po tvrdnji pomenutog naučnika Šafarika, nastala su po ugledu na cetinjski glasnik. Đurađ Crnojević, kao začetnik štamparstva, pominje se i u izdanjima kotorskog izdavača Jeronima Zogurovića, koji u pogovoru jedne knjige, pominje crnogorskog gospodara, kao i štampara Božidara Vukovića. Ova dva prvaka, ne samo crnogorskog nego i evropskog štamparstva, pominju se i kasnije u nekim djelima odštampanim u Mletačkoj republici, kao i na prostoru Srbije i Rumunije (Rovinski, 1893).

Nakon Berlinskog kongresa, međunarodno priznata država, Knjaževina Crna Gora, pored vrlo bitnih ekonomskih reformi, morala je raditi i na stvaranju osnova za kulturni život u koji je trebalo uključiti svoje stanovništvo. Jubilej proslave 400 godina Obodske štamparije bio je izvanredna prilika da se ti temelji postave na pravi način, nečim što je upravo iznjedrila Crna Gora na kraju srednjeg vijeka, pod vladavinom dinastije Crnojević. Obilježavano je 400 godina „Obodske štamparije”, jer je to bio uobičajen, narodni naziv za štampariju Crnojevića i objašnjenja da je prva lokacija štamparije vezana upravo za Obod, srednjovjekovno mjesto na Rijeci Crnojevića. Međutim, tvrdnje da je štamparija donesena za vrijeme stolovanja Ivan Crnojevića, baš u ovo mjesto, nijesu naučno potvrđene (Prekić, 2020).

Na Cetinju su radili na tome da se pripreme za ovaj jubilej obave na najbolji mogući način. Ministar unutrašnjih djela vojvoda Božo Petrović Njegoš je za ovu priliku tražio da vojvoda Šako Petrović Njegoš obezbijedi 200 dobrih i osedlanih konja, da se na pravi način dočekaju gosti iz „sviju krajeva slovenstva”. Navedeno je da se posjeduje nedovoljan broj prevoznih sredstava „karoca”. Uz svakog konja trebalo je da bude po jedan lijepo obučen momak naoružan ostragušom, koji će biti u pratnji gostiju. Ukoliko bi nedostajalo dobrih konja, ministar se nada da niko od stanovnika neće odbiti da dâ konja, jer je ovo „zajednička sve Crne Gore svetkovina”. Smatra da bi bilo lijepo da na Cetinje krene 200 Crnogoraca na konjima, konjanici bi se smatrali gostima proslave, otišli bi da dočekaju zvanice u Kotoru, a po potrebi bi im ustupili svoje konje i doveli ih u prestonicu. Uz to kaže:

„Ovaj potonji način bio bi mnogo korisni i sa strane Crnogoraca vrlo patriočan na čemu i se bi, pored plaćanja troškova za njih i konje, izjavila još i puna blagodarnost” (DACG, MUD, 19. 06. 1893).

Naredbu iste sadržine, ministar unutrašnjih djela poslao je i kapetanima Vasojevičke nahije, Okruga kolašinskog, Morače i Rovaca, kao i Okruga zetskog, Pipera i Bjelopavića, tražeći za svečanost od 30 do 40 konja od svakog (DACG, MUD, 19. 06. 1893). Ubrzo je iz Nikšića stigao odgovor da su sprovedene mjere i poslali ljudi da traže potrebne konje. Dodaje se i da će biti upućeni crnogorski konjanici i „preporučiti i da se što ljepše izodiju tokama, handžarima i ledenicama te će takođe li'epu fuguru učinjeti i da svaki uzme svoje momče da mu konja pazi”. Šako Petrović Njegoš za ovu priliku pomenuo je siguran broj od 190 konjanika ne računajući one sa Grahova, koje će najvećim dijelom činiti činovništvo (DACG, MUD, jun, 1893). Kasnije će se ispostaviti da će od strane kapetanija biti potreban i manji broj konja. Tako će iz Nikšića biti potrebno svega 100 konja, sa pratnjom, iz Okruga kolašinskog, Morače i Rovaca 15, a iz zetskog Pipera i Bjelopavića 20 konja (DACG, MUD, 25. 06. 1893). Organizatori su povodom proslave ovog veoma značajnog jubileja po Crnu Goru, gostima kroz doček gledali da približe crnogorske običaje. Ministar unutrašnjih djela je u tu svrhu tražio da se iz Nikšića pošalju 4, a iz Kolašina 2 najbolja guslara (DACG, MUD, 30. 06. 1893). Vojvoda piperski Mijajlo Nišin je tim povodom poslao telegram sljedeće sadržine na Dvor: „Dostavite Njegovom Visočanstvu da ako će ovi stranci te prilikom proslave 400 godišnjice Obodske štamparije dolaze u otadžbini našoj da... Piperi žele dočekati po crnogorskom običaju sa jedno 60 peciva u rečenom mjestu. Čekamo odobrenje njegovog Visočanstva” (DACG, MUD, jun 1893).

Vlada se pobrinula i da prilikom dolaska gostiju na Cetinje, oni ne budu u putu zaustavljeni od strane mještana, da se ne bi organizacija proslave omela i usporila. Rečeno je takođe kapetanima nješuškom i riječkom da upozore kmetove u selima da ne bi tamošnja djeca od gostiju prosila prilikom njihovog puta ka prestonici (DACG, MUD, 02. 07. 1893; 03. 07. 1893). Ovom prilikom je ipak, dozvoljeno stanovnicima Zete i Lješkolpolja da iznesu piće na put i ponude ga gostima (DACG, MUD, jul 1893).

Špiro Popović, upravnik crnogorske pošte, početkom juna ove godine, predložio je ministru unutrašnjih djela da se za ovaj jubilej odštampaju prigodne poštanske marke. Na postojećim poštanskim markama bi jednostavno dodali poruku:

„Proslava štamparije 1493–1893”. Pored toga što bi se ovim ostavila uspomena na događaj, marke bi se prodavale na poštama Cetinja i Rijeke Crnojevića, čime bi se ostvario prihod, koji je ionako bio mali. Iz ministarstva je dobio odgovor da to ne može biti prihvaćeno, jer je za spomen svečanosti već ustanovljena spomenica (DACG, MUD, 10. 06. 1893). Međutim, ova odluka je ubrzo preinačena, pa se dozvolio štampanje 7.000 prigodnih maraka za obilježavanje 400 godina Obodske štamparije, sa sljedećom porukom: „Proslava Obodske četiristogodišnjice štamparije” (DACG, MUD, 08. 07. 1893).

Vijesti o najavljenj proslavi u Crnoj Gori su ispratili, i o njoj obavještavali javnost mnogi evropski listovi. Od ruske štampe tome su doprinijeli „Moskovske Vjedomsti”, petrogradski „Svijet” i „Herold”, „Voložski Vjesnik”, „Kijevsko Slovo”. Iz Srbije listovi : „Srbobran”, „Novosadski Branik”, „Banaćanin” iz Velike Kikinde, beogradska „Velika Srbija”, pančevački „Vjesnik”. Od hrvatske štampe o tome je pisao splitski list „Narod”, a iz Bugarske „Zapiski po Misilta i Života” (Proslavna spomenica četiristogodišnjice Obodske štamparije, 1895, reprint 2014).

Na proslavi je kao što je već rečeno bilo i zvanica iz razvijenih evropskih država tog perioda. Prenijećemo utiske jednog od njih, Al. Iv. Aleksandrova, koji oduševljen organizacijom ovog događaja u Crnoj Gori, nije propustio da zabilježi:

*„U gnijezdu slavni slovenskih orlova u junačkoj Crnoj Gori,
bila je 14. jula 400 godišnjica početka štamparstva na slovenskom jugu.
Ova proslava – jubilej, rijedak u analima slovenstva,
važan je u istorijskom i kulturnom smislu za čitavo slovenstvo.
Ova svetkovina nije bila uspomena na neku bitku.
Ovog puta u prijestonici knjaževa Petrovića - Njeguša
okupili su se predstavnici čitavog srpsko – hrvatskog plemena,
iz trojedinog kraljevstva, Bosne i Hercegovine, Stare Srbije i kraljevine Srbije.
Došli su predstavnici drugih Slovena:
Česi, Slovenci, Rusi i predstavnici nauke
iz drugih nacija – Francuske i Engleske...”*

(Jovanović, 1893, reprint 1984).

U citiranom tekstu primjećuje se oduševljenje ovog čovjeka, univerzitetskog profesora iz Rusije, obilježavanjem pomenute godišnjice. Značaj je još veći time što to nije događaj, bitan samo za Crnu Goru, već i za cijelo slovenstvo i civilizovan svijet.

U Kotoru je goste koji su putovali brodom iz Rijeke, 13. jula 1893. godine, dočekaio crnogorski agent u Kotoru, Petar Ramadanović. Istog dana su otišli na Cetinje gdje su ih članovi Odbora za proslavu godišnjice Obodske štamparije dočekali u „Lokandi”. Kako se u ovom hotelu nije mogao smjestiti toliki broj gostiju, smješteni su i u Djevojački institut. Iz Srbije su tom prilikom došli književnik Milan Milićević, profesor Beogradske velike škole Ljubomir Kovačević, a u ime Srpske akademije nauka vladika Nikanor Ružičić. Došao je i historičar M. Medaković, kao i brojni urednici listova i predstavnici raznih društava. Iz Austrije su došli Sergej Šakran Ninić, sindel Karlovačke mitropolije i Sava Bjelanović, urednik lista „Srpski glas” iz Zadra. Tu su bili i hrvatski i slovenački novinari Anton Jakić, urednik lista „Il Diritto Croato” i Frano Podgornik izdavač časopisa „Slovenski svet”. Ruski predstavnici su bili već pomenuti profesor Aleksandrov, kao i profesor Petrogradskog univerziteta Vladimir I. Lamanski. Oni su u ime svojih univerziteta donijeli knjazu Nikoli diplome o njegovom izboru za univerzitetskog počasnog člana i čestitku povodom proslave. Sa njima su iz Rusije tu bili i docent Petrogradskog univerziteta Sirku, profesor Prve kazanske gimnazije Gortanov. U svojstvu predstavnika austrijskih Rusa proslavi je prisustvovao izvjesni Markov. Iz Varšave je stigao profesor Varšavskog univerziteta Smirnov. Od predstavnica nježnijeg pola sa njima su bile supruga profesora Aleksandrova i ćerka Lamanskog. Svoje čestitke prenijeli su ovom prilikom iz Duhovne akademije u Kazanu, iz kazanskog Društva arheologa i etnografa, Carske akademije nauka, Moskovskog, Kijevskog, Harkovskog univerziteta, Petrogradske i Kijevske duhovne akademije. Iz zapadne Evrope došli su Kazenc – Hardli, kao predstavnik Oksfordskog univerziteta i profesor Puarje sa Sorbone (Jovanović, 1893, reprint 1984).

Izveštaje sa proslave objavljivali su listovi: cetinjski „Glas Crnogorca”, zatim „Dubrovnik”, „Srpski Glas” iz Zadra, „Srbobran” iz Zagreba, „Branik”, „Zastava”, „Naše doba”, „Straže” iz Novog Sada, velikokikindski „Banaćanin”, „Sadašnjost”, beogradski „Javor”, „Odjek”, „Vidjela”, „Dnevni list” i „Srpske Zastave” (Proslavna spomenica četiristogodišnjice Obodske štamparije, 1895, reprint 2014).

Cetinje je bilo svečano ukrašeno, gosti su kroz slavluk ulazili u varoš, dok

su svuda bile istaknute zastave i dekoracije od lišća. Svirala je muzika, a Crnogorci i Albanci su igrali kolo. Knjaz Nikola je sa balkona dvora pozdravio povorku slavljenika, zahvalio se i proglasio proslavu otvorenom. Prema programu jubilej je trajao pet dana. Sjutradan, 14. jula nakon što je knjaz primio strane delegate, okupili su se u Zetskom domu čitajući mnogobrojne čestitke. Mitropolit cetinjski Mitrofan Ban održao je pomen u čast Ivana i Đurađa Crnojevića. Potom je upriličena gozba. Gosti su tokom slavlja obišli i Rijeku Crnojevića, Obod, ostrvo Starčevo u Skadarskom jezeru, Podgoricu, Plavnicu, Duklju, gdje su srdačno pozdravljeni i primani. Od posebnog kulturnog značaja bile su posjete Obodu, Duklji i manastiru Starčevo u kom se smatralo da je sahranjen štampar Božidar Vuković Podgoričanin. Planirana je i posjeta Njegoševom grobu na Lovčenu, ali zbog smrti jednog od gostiju, to je odloženo. Posljednjeg dana knjaz Nikola je pozvao na ručak sve goste, nakon kojeg je uslijedila duga besjeda, čime je ova proslava uspješno i na zadovoljstvo organizatora završena. Kakav je bio opšti utisak pokušaćemo da dočaramo riječima profesora Aleksandrova:

„Slavlje je završeno.

Praznik prosvjeđivanja bio je vrlo zanimljiv i simpatičan...

Svi koji su prisustvovali ponijeli su iz Crne Gore prijatan utisak.

Crna Gora je mala država, i u materijalnom pogledu slaba,

*ali je jaka hrabrošću svoga naroda i njegovom ljubavlju
prema svojoj domovini, iskrenošću i ponašanjem i težnjom*

da svim silama sačuva

svoju vjekovnu slobodu i nezavisnost dobijenu cijenom krvi

mnogih pokoljenja i osuještanu u borbi protiv atentata

i snažnih napada od strane neprijatelja slovenstva”.

(Jovanović, 1893, reprint 1984).

Crna Gora je nakon duge borbe za slobodu, na Berlinskom kongresu 1878. godine, postala međunarodno priznata država. Nakon toga, iako povećana, zemlja je bila iscrpljena sukobima sa Osmanskim carstvom, osiromašena i na još jednom početku. Upravo iz tog razloga, odluka vlasti da proslavi jubilej 400 godina prve štamparije među Južnim Slovenima, ima veliki značaj u namjeri da Crna Gora nakon vjekova ispunjenih jedino ratom, bude prepoznata u Evropi i kao područje

kulturne istorije i svojevrsne kulturne baštine. Među tim tekovinama je štamparija koja je na koncu srednjeg vijeka proradila u Crnojevića državi, svega nekoliko decenija nakon što su prve knjige odštampane na Starom kontinentu. Za razliku od prvih evropskih, ovo je prva i tada jedina državna štamparija u jednoj zemlji toga doba. Značaj rada prvih crnogorskih štampara je dokazan interesovanjem mnogih priznatih naučnika, pomenutih u ovom tekstu, koji su se bavili njenim izdanjima ili bolje reći onim što je od njih ostalo, i pred istim nijesu ostali indiferentni. Upravo suprotno.

Svečanost priređena za ovaj događaj je goste, koji su došli u velikom broju sa svih strana, prijatno oduševila i pokazala im drugu stranu jedne izmučene i ratom razorene zemlje. O pripremama i samom jubileju evropska javnost je informisana od strane velikog broja domaćih i stranih listova i časopisa. Može se reći da je namjera crnogorske vlasti povodom ovog dešavanja u potpunosti uspjela. Crna Gora je od tada krenula putem međunarodnog kulturnog života, koji je u prethodnim decenijama i vjekovima bio praktično nemoguć.

REFERENCES:

Prekić, A., *Kulturno nasljeđe Crne Gore, od najstarijih vremena do 20. vijeka*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2020.

Jovanović J., *Kako je ruski professor Al. Iv. Aleksandrov u Crnoj Gori vidio i doživio proslavu 400 godišnjice Obodske štamparije*, Cetinje, 1894, reprint 1984.

P. A. Rovinski, *Obodska štamparija na Rijeci Crnojevića u Crnoj Gori i njen značaj na slovenskom jugu*, Cetinje, 1893, reprint 1993.

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis vojvodi Šaku Petroviću Njogošu], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla, br. 604)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis kap. Jevremu Bakiću], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla, br. 605)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis kap. Vulu Bula-toviću], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla, br. 605)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis kap. Jovanu Lazoviću], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla, br. 605)

Telegram vojvode Šaka Petrovića Njogoša, [Dopis Ministru unutrašnjih djela], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla 87, br. 617)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis vojvodi Šaku Petroviću Njogošu], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla 87, br. 624)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis kap. Vulu Bula-toviću], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla, br. 623)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis kap. Jovanu Lazoviću], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla 87, br. 625)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis kap. Jevremu Bakiću], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla 87, str. 625)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis vojvodi Šaku Petroviću Njogošu], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla 87, br. 629)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njogoša, [Dopis kap. Vulu Bula-

toviću], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla 87, br. 629)

Telegram vojvode Mijajla [Dopis Dežurnom dvorskom ađutantu], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla 87, br. 641)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njegoša, [Dopis kap. Saviću Radonjiću], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla 87, br. 642)

Pismo ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njegoša, [Dopis kap. Peru Đuraškoviću], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla, br. 647)

Telegram upravnika pošta Špira Popovića, [Dopis ministru unutrašnjih djela], Fond Ministarstvo unutrašnjih djela, (Fascikla 87, br.574)

Odobrenje ministra unutrašnjih djela Boža Petrovića Njegoša o štampanju prigodnih poštanskih maraka za proslavu 400 godina Obodske štamparije (Fascikla 87, br. 654).